

**IDENTITATE NAȚIONALĂ PRIN CULTURĂ
ÎN REVISTA ÎNSEMNĂRI IEȘENE. STUDIU DE CAZ****NATIONAL IDENTITY THROUGH CULTURE IN THE
ÎNSEMNĂRI IEȘENE [NOTES FROM JASSY] MAGAZINE. A CASE STUDY****IULIAN CĂTĂLIN DĂNILĂ¹,**doctor, lector universitar,
Universitatea Apollonia din Iași, România<https://orcid.org/0009-0000-8666-0242>

CZU 070(498):39(=135.1)(478+498)

DOI <https://doi.org/10.55383/amtap.2023.1.18>

Încă de la prima apariție din 1 ianuarie 1936, revista „Însemnări ieșene” (1936-1940) a reliefat orientarea „unei grupări de intelectuali” care și-a propus să continue tradiția cercurilor literare, culturale și științifice din Moldova, axându-se pe o serie de idei referitoare la „specificul național”, „limba populară”, „unificarea culturală”. Revista a polarizat în jurul ei, timp de aproape cinci ani, intelectualitatea din toată Moldova și a avut un intens program de popularizare a culturii românești prin organizarea unor conferințe itinerante la Iași, Tighina, Chișinău, Soroca și Bălți.

Prin esența sa spirituală românească, numărul din 1 septembrie 1940 al revistei „Însemnări ieșene” dedicat Basarabiei și Bucovinei a rămas remarcabil. Lucrarea de față prezintă importanța acestui număr special al revistei, care tratează o serie de subiecte reprezentative prin titlurile articolelor, cum ar fi: „Basarabia până la 1812”, „Viața românească în Basarabia (1812-1918)”, „Mărturii moldovenești la Nistru”, „Basarabia – provincie istorică rusească?”, „Universitatea din Cernăuți”, „A doua pierdere a Bucovinei și Basarabiei”, „Iar vremuri de bejanie”, „Și totuși, nu deznădăjduim!” și multe altele. Acest număr singular a fost ilustrat cu numeroase imagini din Basarabia și nordul Bucovinei și, de asemenea, cu portrete ale unor personalități culturale născute pe pământul românesc dintre Prut și Nistru, toate acestea având rolul de a argumenta și sublinia identitatea națională a românilor prin cultură.

Cuvinte-cheie: revista „Însemnări ieșene”, identitate națională, cultură, Basarabia, Bucovina, spiritualitate românească

Since its first issue, of January 1, 1936, the „Însemnări ieșene” [„Notes from Jassy”] Magazine (1936-1940) has emphasized the orientation of „a group of intellectuals” that aimed to continue the tradition of the literary, cultural and scientific circles from Moldavia, with a focus on a series of ideas related to „national specificity”, „popular language”, „cultural unification”. For almost five years, the magazine polarized intellectuals from all over Moldavia and had an intense program of dissemination of the Romanian culture through the organization of itinerant conferences in the cities of Jassy, Tighina, Kishinev, Soroca and Balti.

The September 1, 1940 issue of the magazine was dedicated to Bessarabia and Bukovina and was remarkable for its spiritual Romanian essence. The present paper dwells on the importance of this special issue of the magazine, which deals with a number of representative topics announced by the article titles such as: „Basarabia până la 1812” [„Bessarabia until 1812”], „Viața românească în Basarabia (1812-1918)” [„Romanian Life in Bessarabia (1812-1918)”], „Mărturii moldovenești la Nistru” [„Moldavian Testimonies on the Dniester River”], „Basarabia – provincie istorică rusească?” [„Bessarabia–Russian Historical Province?”], „Universitatea din Cernăuți” [„The University of Chernivtsi”], „A doua pierdere a Bucovinei și Basarabiei” [„The Second Loss of Bukovina and Bessarabia”], „Iar vremuri de bejanie”, [„New Times of Turmoil”], „Și totuși, nu deznădăjduim!” [„And Yet, We Do Not Despair!”] and many more. This unique issue was illustrated with numerous images from Bessarabia and Northern Bukovina, as well as with portraits of cultural personalities born in the Romanian land between the Prut and Dniester rivers, all meant to discuss and emphasize the national identity of Romanians through culture.

Keywords: „Însemnări ieșene” [„Notes from Jassy”] Magazine, national identity, culture, Bessarabia, Bukovina, Romanian spirituality

1 E-mail: iuliancatalind@yahoo.com

Introducere

La începutul deceniului al patrulea al secolului XX, renumita revistă *Viața românească* își transferă activitatea la București. Astfel, Iașul pierde o publicație culturală de prestigiu național. De aceea, apariția noii reviste *Însemnări ieșene* la 1 ianuarie 1936 a constituit o reînscrisoare a vieții intelectuale și artistice ieșene în circuitul presei culturale naționale interbelice, mai ales prin ecurile puternice pe care această publicație le-a avut în cultura românească.

Revista *Însemnări ieșene* (1 ianuarie 1936 – 1 octombrie 1940) a apărut inițial bilunar, apoi lunar sub conducerea unor mari personalități ale literaturii și științei românești: Mihail Sadoveanu, George Topârceanu, Mihai Codreanu și Gr. T. Popa. Prima serie a publicației a avut un profil tematic variat, fiind o revistă culturală de idei generale, în paginile căreia puteau fi citite articole și studii pe teme diverse, eseuri critice, literatură, cronicile literare, muzicale, teatrale, științifice, recenzii. Programul de principii al revistei sublinia direcția culturală asumată de fondatorii *Însemnărilor ieșene* și anume misiunea de a publica acele „chestiuni literare și științifice cu o altă conduită decât aceea pe care au urmat-o marile publicații apărute în acest cadru cultural”, pentru a restitui polemicii „decenta și prestigiul intelectual” [1 p. 1]. Pe lângă cultivarea limbii române în mișcarea literară contemporană, cu scopul de a determina o „scară a valorilor” intelectuale, articolele revistei se raportau și la realitățile și schimbările din viața politică și socială românească. Printre numeroșii colaboratori ai revistei s-au numărat: Ionel Teodoreanu, Mihai Codreanu, George Lesnea, Demostene Botez, Otilia Cazimir, Magda Isanos, Alexandru Piru, Nicolae Țațomir, Ștefan Procopiu, Gheorghe Ivănescu și multe alte personalități ale culturii și vieții academice românești.

Revista s-a bucurat de interesul cititorilor datorită politicii editoriale, valorii personalităților care au colaborat la editarea ei, direcțiilor intelectuale promovate și a marcat în mod evident viața culturală ieșeană și românească de la sfârșitul deceniului al patrulea al secolului XX. De aceea, *Însemnări ieșene* constituie un document de o bogăție considerabilă ce a avut un rol important atât în spațiul academic și cultural ieșean cât și în evoluția societății interbelice românești.

Prin esența sa spirituală românească, numărul din 1 septembrie 1940 al revistei *Însemnări ieșene* dedicat Basarabiei și Bucovinei a rămas remarcabil. Lucrarea de față prezintă importanța acestui număr special al revistei, care tratează o serie de subiecte reprezentative prin titlurile articolelor, cum ar fi: *Basarabia până la 1812*, *Viața românească în Basarabia (1812-1918)*, *Mărturii moldovenești la Nistru*, *Basarabia – provincie istorică rusească?*, *Universitatea din Cernăuți*, *A doua pierdere a Bucovinei și Basarabiei*, *Iar vremuri de bejanie*, *Și totuși, nu deznădăjduim!* și multe altele. Acest număr singular a fost ilustrat cu numeroase imagini din Basarabia și nordul Bucovinei și, de asemenea, cu portrete ale unor personalități culturale născute pe pământul românesc dintre Prut și Nistru, toate acestea având rolul de a argumenta și sublinia identitatea națională a românilor prin apelul la memoria socială și prin cultură.

Despre identitatea națională

În general, identitatea națională se referă la acel sentiment de apartenență derivat din naționalitate, adică preferința unui grup de oameni de a coopera, vorbi și construi legături sociale între ei decât cu alte persoane din afara grupului. Recunoașterea în cadrul acestui grup semnifică a avea o identitate „națională”. Crearea unor grupuri din ce în ce mai mari care s-au recunoscut într-o singură identitate națională a favorizat fondarea unor națiuni europene în secolul XIX și la începutul secolului XX.

Acum patruzeci de ani, în 1983, Benedict Anderson publica lucrarea *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism* [Comunități imaginate: reflecții asupra originii și răspândirii naționalismului], ce tratează geneza și dezvoltarea sentimentului național în diferite epoci și în diferite zone geografice din lume. Prin cartea sa de anvergură globală în mare parte din sfera și metodologia disciplinei istoriei și a științelor sociale, Anderson formulează o teorie care explică în mare parte cum s-a construit lumea modernă, modul în care limbajul și prăbușirea absolutismului religios

au creat naționalismul. De aceea lucrarea a avut o influență considerabilă asupra științele sociale, fiind una dintre cele mai citite cărți din lume despre naționalism.

Viziunea pe care o propune nu este poate completă, dar, cu siguranță, în cazul lucrării noastre, este foarte utilă pentru că poate fundamenta teoretic demersul propus de studiul de caz. Anderson a introdus conceptul de „comunitate imaginată” ca un descriptor al unui grup social – în special, o națiune – și de atunci termenul a intrat în uzul standard în nenumărate domenii ale științelor politice și sociale. Autorul lucrării *Imagined Communities* [*Comunități imaginate*] definește națiunea ca „o comunitate politică imaginată – imaginată ca fiind atât inerent limitată cât și suverană (...). Este imaginată, pentru că până și membrii celei mai mici națiuni nu-i vor cunoaște vreodată pe cei mai mulți dintre conaționali lor, nu-i vor întâlni și nici măcar nu vor auzi de ei; cu toate acestea, în mintea fiecăruia va exista imaginea comuniunii lor” [2 p. 6]. El continuă prezentând naționalismul și identitatea națională ca pe o forță pozitivă: „Națiunea este imaginată ca fiind limitată, deoarece chiar și cea mai mare dintre ele, cuprinzând poate un miliard de ființe umane vii, are granițe finite, chiar dacă elastice, dincolo de care se află alte națiuni. Nicio națiune nu se imaginează ca fiind congruentă cu omenirea. Națiunea este imaginată ca suverană, pentru că s-a născut într-o epocă în care Iluminismul și Revoluția distrugau legitimitatea statului dinastico-ierarhic, justificat prin raportare la divinitate. În cele din urmă, este imaginată ca o comunitate deoarece, indiferent de inegalitatea și exploatarea care pot apărea într-o țară, națiunea este întotdeauna concepută ca o profundă camaraderie orizontală (membrii constituenți sunt egali)” [2 p. 7].

În opinia lui Benedict Anderson, naționalismul este o forță îndreptată spre bine și suntem în mare măsură de acord cu această idee, dar mai ales cu ideea că la baza identității naționale stă limba maternă: „Cum este ochiul pentru cine care iubește – acel ochi anume, obișnuit cu care el sau ea se naște – tot așa este limba pentru patriot – indiferent ce limbă a făcut istoria să-i fie limba maternă. Prin acea limbă, cu care se întâlnește la genunchiul mamei și de care se desparte doar în mormânt, el reîntregește trecutul, imaginează camaraderiile și visează viitorul” [2 p. 154].

În definiția dată națiunii drept „comunitate imaginată”, antropologul și sociologul menționat remarcă un lucru foarte important, mai ales în zilele de astăzi, faptul că naționalismul nu este legat de rasism: „Adevărul este că naționalismul gândește în termeni de destine istorice, în timp ce rasismul visează la contaminări eterne, transmise de la originile timpului printr-o succesiune nesfârșită de copulații dezgustătoare: în afara istoriei... Visele rasismului își au de fapt originea în ideologiile de clasă, mai degrabă decât în cele ale națiunii: mai ales în pretențiile de divinitate ale conducătorilor și de sânge „albastru” sau „alb” și „rasă-pură” ale aristocrației” [2 p. 149].

Benedict Anderson subliniază faptul că este important să ne gândim la comunitatea națională într-o cheie istorică. De aceea face o genealogie a comunităților imaginate, ordonând în mod dia-cronic elementele care au dus la răspândirea naționalismului. Potrivit lui Anderson, comunitățile au început să se gândească la identitate națională atunci când presa a luat avânt în Europa. La începutul secolului al XIX-lea redactarea ziarelor și a textelor literare a plasat cititorii dintr-un spațiu geografic într-o comunitate socială, politică și culturală prin intermediul limbii naționale.

Răspândirea naționalismului în Europa vine după ce acesta a izbucnit în America și corespunde unui naționalism de tip lingvistic, născut în mijlocul agitațiilor politice, culturale și ideologice care însoțesc apariția și răspândirea limbilor naționale. Secolul al XIX-lea a reprezentat o perioadă de mari transformări în toate domeniile vieții economice, sociale, politice, științifice și culturale. Acest secol este denumit generic și secolul naționalităților/națiunilor și este caracterizat prin afirmarea dreptului popoarelor la propria libertate, ceea ce a dus la crearea statelor naționale. De altfel, această perioadă plină de mari transformări își are premisele în Revoluția Franceză de la 1789 și se încheie în 1920, odată cu semnarea tratatelor de pace de după Primul Război Mondial.

În Țările Române, ca de altfel și în Europa, secolul naționalităților a fost secolul gramaticienilor și lexicografilor, al filologilor, folcloriștilor și publiciștilor care și-au revărsat producția culturală într-o

piață editorială în care, cu cât se consumau mai mult produse culturale scrise în limba română, cu atât mai mult se percepea la nivel cultural, social și politic o comunitate națională.

Identitatea națională prin cultură în revista *Însemnări ieșene*. Studiu de caz

Programul revistei, publicat în numărul 1 din 1 ianuarie 1936, informa publicul că revista se constituie în jurul „unei grupări de intelectuali” orientate după tradițiile cercurilor literare și științifice din Moldova: „O nouă publicație nu poate avea, în ceea ce privește chestiunile literare, o altă conduită decât aceea pe care au urmat-o marile publicații apărute până acum în acest centru cultural” [1 p. 1]. Sunt enunțate apoi o serie de idei programatice cu referire la „specificul național” și „limba populară”, „unificarea culturală”.

În spiritul revistei *Dacia literară*, apărută în 1840 la Iași sub redacția lui Mihail Kogălniceanu, la sfârșitul deceniului al patrulea din secolul trecut se va pune în practică ideea de „unificare culturală” prin organizarea unor conferințe itinerante. De exemplu, profesorul și lingvistul August Scriban (1872-1950), autor al *Dicționarului limbii românești* publicat la Iași în 1939 și remarcabil prin contribuția valoroasă în domeniul etimologiei, a susținut conferința *Influența limbii rusești asupra celei românești* la Iași, în Aula Universității (duminică, 10 octombrie 1937), la Tighina, în sala Fundației (sâmbătă, 19 februarie 1938), la Chișinău în sala Eparhială (duminică, 20 februarie 1938), la Soroca, în sala Corpului didactic (sâmbătă, 12 martie 1938) și la Bălți, în sala Liceului de fete (duminică, 13 martie 1938).

Importanța și valoarea autentică a folclorului muzical românesc, precum și rolul său pentru identitatea națională a românilor, sunt subliniate de profesorul și academicianul Alexandru Zirra (1883-1946), în acei ani director al Institutului de Muzică și Teatru din Cernăuți, prin conferința *Folklorul muzical românesc*, susținută la Iași, în Aula Universității (duminică, 17 octombrie 1937), la Tighina, în sala Fundației (sâmbătă, 26 februarie 1938) și la Chișinău, în sala Eparhială (duminică, 27 februarie 1938).

Un adevărat discurs despre păstrarea identității naționale prin tradiție și cântec popular românesc, oferit auditorului din Basarabia în anul 1938, l-a avut profesorul și academicianul Gavril Galinescu (1883-1960), pentru care cercetarea folclorului a fost o misiune asumată pe tot parcursul vieții, în conferința *Păduri, livezi în cântecul popular românesc*, la Soroca, în sala Corpului didactic (sâmbătă, 26 martie 1938), la Bălți, în sala Liceului de fete (duminică, 27 martie 1938), la Tighina, în sala Fundației (sâmbătă, 2 aprilie 1938) și la Chișinău, în sala Eparhială (duminică, 3 aprilie 1938).

Numărul 9 din 1 septembrie 1940, volumul XV, anul V al revistei *Însemnării ieșene* este un număr de excepție în întreaga istorie a presei românești de-a lungul timpului datorită contribuției la realizarea publicației aduse de personalități marcante din spațiul intelectual ieșean și basarabean, din toate domeniile vieții culturale, cu scopul de a argumenta identitatea națională a românilor din Basarabia prin apelul la istoria, tradiția și cultura comună a oamenilor de pe cele două maluri ale Prutului de-a lungul istoriei zbuciumate și, uneori, nedrepte.

Materialele din acest număr dedicat Basarabiei și Bucovinei, în urma celui de-al doilea rapt al lor în 28 iunie – 3 iulie 1940, după ultimatumul din partea Uniunii Sovietice, au menirea de a prezenta sub formă de document starea de spirit ancorată în realitatea istorică nefastă a românilor basarabeni, bucovineni, moldoveni și de pretutindeni, sentimentul patriotic și solidaritatea națională a unui popor vitregit de soartă.

Astăzi, paginile recitite ale revistei pot constitui o veritabilă mărturisire a acelor timpuri din punct de vedere obiectiv, plecând de la ideea că presa este o arhivă a cotidianului: „Istoria presei este și, mai mult decât o arată sensul, o știință auxiliară a istoriei moderne și contemporane. Arhive ale cotidianului, jurnalele sunt sursa cea mai completă și, în diversitatea lor, sursa cea mai obiectivă a istoriei generale. Martori și actori ai vieții naționale și internaționale, ziarele constituie documente de o bogăție considerabilă, dar dificil de utilizat. Funcției sale principale, care este aceea de a reda

viața jurnalelor și de a preciza rolul pe care acestea l-au jucat în evoluția societății, istoria presei îi adaugă un fel de funcție derivată: cea de a-i ajuta pe istorici în a utiliza documentele oferite de ziare” [3 p. 9].

Vom utiliza aceste arhive ale cotidianului pentru a aduce la lumină în zilele noastre povestea acestor timpuri de bejanie, presărate cu lacrimi, durere și speranță. Revista debutează cu o poezie a poetei Otilia Cazimir (1894-1967), supranumită poeta lucrurilor simple: *Viața noastră cea de toate zilele...*, și continuă cu poemul *Eternul spirit* al scriitorului Nicolae Țațomir (1914-1996).

În același registru liric putem citi o descriere aparținând scriitorului Mihail Sadoveanu (1880-1961) a localității Frumoasa (mănăstirea Frumoasa din raionul Călărași de astăzi), în care deja intrăm în tematica acestui număr. Fragmentul se intitulează *Frumoasa* și face parte din volumul *Drumuri basarabene* publicat la București în anul 1926, în care scriitorul descrie spațiul basarabean din perspectiva spiritualității românești: „Ca și în alte părți, și mai mult decât aiurea, găseam la Frumoasa sufletul curat al țării. Îl găseam neîntinat, moldovenesc ca la 1812, armonizat cu acel peisaj unic așa de distinct, așa de pătrunzător, plin de durerile și amintirile trecutului. Cel ce se simte al Moldovei e ca un arbore care sughe seva pământului și lumina soarelui. Aveam și la Frumoasa senzația că făceam parte și eu, ca și oamenii, ca și tot ce mă înconjură, din natură, din lumină, din pământul morților, către care mă voi întoarce...” [4 p. 394].

Partea literară a publicației mai cuprinde câteva producții literare, înainte de a ajunge la unul din articolele de fond ale acestui număr redactat de Gr. T. Popa: *Toate trec în lumea asta: chiar și nenorocirile*. Medicul și profesorul universitar Grigore T. Popa (1892-1948) a fost fondatorul și sufletul revistei ieșene, iar articolele sale sunt și astăzi de o mare valoare jurnalistică și documentară. Cel la care ne referim poate fi descris ca o radiografie a unei stări de spirit naționale într-o viziune pertinentă a unui fin observator al vieții sociale, politice și culturale românești: „Din șirul acestor violențe, pe care cel de al Doilea Război Mondial le-a stârnit, face parte și redezlipirea Basarabiei și a Bucovinei de nord de la Patria-mamă. Pentru cine reflectează, departe de sunetul armelor, dreptatea noastră este luminoasă. Nimeni nu va nega că în Basarabia enorma majoritate a populației este românească. Nimeni nu va putea șterge istoria cu buretele, istorie care arată că Bucovina și Basarabia au fost, au fost până la răpire, părți din Moldova.

Și, cu toate acestea, am fost siliți, prin amenințare, să părăsim aceste provincii, deși sunt ale noastre. Însă noi nu le-am părăsit: am plecat numai. Timpul curge și schimbă toate. Ce-a fost ieri plecare este mâine revenire și suferința de azi poate fi bucuria de mâine. În vremea tristeții de azi trebuie să ne amintim câteva lucruri: 1) basarabienii și cu moldovenii sunt una și ca limbă, și ca obiceiuri, și ca credință, iar această unitate nu poate fi distrusă, pentru că ea este operă a timpului; 2) amărăciunile care au fost și sunt între basarabeni de diferite credințe politice vor dispărea cu totul azi, în fața primejdiei de cotropire și grija păstrării ființei neamului va ieși singură la suprafață, pe deasupra celorlalte griji; 3) nu trebuie să pierdem nădejdea în puterea dreptății care cu timpul va înfrânge și tancurile, și avioanele de bombardament, pentru că va învinge chiar mintea celor ce-au pornit spre silnicie; 4) pe deasupra granițelor și pe deasupra opreliștilor inimile noastre, ca și gândurile noastre, se vor înțelege mereu peste tot unde este românime; 5) retragerea soldaților români din Basarabia nu înseamnă o părăsire a provinciei și o împăcare cu destinul crud, ci numai exprimarea unei dorințe de a nu se vărsa sânge; 6) va veni vremea unei reafirmări a voinței de a fi români a celor din teritoriile ocupate și această reafirmare de nimic nu va putea fi împiedicată” [5 p. 408].

Articolul lui Gr. T. Popa, intelectual de o vastă cultură și cu o verticalitate remarcabilă, se încheie cu un apel la curaj și speranță, o trimitere la energiile sufletești ale poporului român care trebuie să rămână puternice: „Vremea silniciei și a nedreptății va trebui să treacă odată, pentru că ea nu este firească și nu ajută progresul. De aceea nu pierdem curajul și nu îndemnăm pe nimeni să plângă. Noi îndemnăm, din contra, pe ai noștri să-și stârnească energiile sufletești până la maximum lor de manifestare și îi îndemnăm să sporească interesul lor pentru nația românească mai mult decât a fost

el sporit vreodată. Ziua reparației va veni și pentru acea zi să ne pregătim chiar de pe acum. Toate trec în lumea asta: chiar și nenorocirile” [5 p. 409].

Istoricul Theodor Holban (1904, comuna Coșcodeni, Republica Moldova – 1990), cu doctoratul susținut la Varșovia în filologie și istorie, ne oferă o descriere a nordului și sudului Basarabiei în articolul său *Basarabia până la 1812*, în care notează: „Basarabia este provincia cea mai de răsărit a României. Până la 1812, numai partea de sud, adică Bugeacul, purta numele de Basarabia, restul făcea parte integrantă din Moldova” [6 p. 410].

Continuând ideea de a întări adevărul istoric prin trimiterea cititorului la faptele istoriei Moldovei, profesorul universitar Ion Anastasiu în articolul *În fața adevărului istoric* conchide: „După atâtea veacuri de viață și stăpânire moldovenească, diplomația franco-turco-rusă răpește în 1774 Bucovina și în 1812 Basarabia, pe temeiul dreptului celui mai tare. Jertfa celor 800.000 români în războiul de întregire a neamului răvășit de soartă, a adunat iarăși la un loc și pământul Moldovei, bineînțeles că nu cu buna voința răpitorilor, dar prin voința lui Dumnezeu, a armatei și a dreptului. Acum, după un sfert de veac de bucurie, veni portul zăbranicului. Gândul la Dumnezeu și speranța în brațul nostru, să ne fie lozinca și va fi iarăși bine și soarele moldovenesc iar la răsărit” [7 p. 423].

Dimitrie Iov (1888-1959), un cărturar cu o amplă activitate publicistică la Iași și în Basarabia de care s-a atașat profund, îndrăgostit fiind de orașul Soroca, tratează în *Mărturii moldovenești la Nistru* vechimea românilor dintre Prut și Nistru și descrie plastic esența spiritualității românești prin păstrarea graiului străbun: „În colindul Basarabiei la fiecare pas întâlnim mărturii de vechimea neamului românesc între Prut și Nistru. Cetățile de-a lungul fluviului, troițele bătrâne de sute de ani, bisericile ctitorite în vremuri, fântânile cu anii săpați în colacul de piatră, mănăstirile tănuite în inimă de codri, dovedesc că poporul român a stăpânit acest ținut, că și-a lăcrămat sângele pentru apărarea lui, c-a fost fărâma scumpă din trupul sfânt al Moldovei. Malul Prutului de la Bucovina până la Reni îmbrățișează așezări moldovenești pe văi și dealuri, între livezi și podgorii, în oaze de raiuri unde a răsunat și unde de-a pururea va dăinui graiul strămoșesc (...). Aici la Nistru s-au statornicit cei mai viteji ostași ai Moldovei. Străbunii neamului, dăruiți de voievozi cu întinse moșii, după biruințe în lupte, au apărat hotarul țării și au păstrat graiul, datinile și credința nației. Cea mai puternică mărturie de românism sunt satele moldovenești care de sute și sute de ani hotărnicesc țara. Vechimea lor arată și întărește drepturile noastre asupra Basarabiei” [8 p. 424].

Asistent universitar la Facultatea de Drept a Universității din Iași, Dimitrie Gherasim se referă întru-un amplu material *La a doua răpire a Moldovei de Nord*, în care evenimentele istorice sunt redată pe baza documentelor, atât din punct de vedere diacronic cât și sincron, pentru ca cititorul din luna septembrie a anului 1940 să poată discerne adevărul istoric în ceea ce privește apariția, dezvoltarea și afirmarea identității naționale, începând cu secolul al XVIII-lea și până în acel moment în Bucovina. Vom reda doar începutul articolului: „Dintre toate ținuturile locuite de români, poate nu există un colț mai frumos decât Moldova de sus – pe care Austriecii au numit-o Bucovina – și mai plin de urme doveditoare ale gloriei trecutului moldovenesc, de la Bogdan descălecătorul, care se odihnește în ctoria lui de la Rădăuți, până la Ștefan, care doarme la Putna și a cărui cetate mai stă de strajă și astăzi la Suceava. Dar pe cât de frumos este acest colț de țară, pe atât de râvnit a fost el totdeauna de neamurile înconjurătoare, căci acest petic de pământ s-a găsit așezat – ca și Basarabia – la încrucișarea unor interese imperialiste, care veneau fie de la Răsărit, fie de la Apus” [9 p. 427].

Concludentă în demersul nostru științific este intervenția în paginile revistei a unui promotor al culturii și spiritualității românești născut în Basarabia, Paul Mihailovici (1905, Cornova, județul Orhei – 1994, București), prin articolul *Tipăriturile românești în Basarabia*. Preot și cercetător în domeniul istoriei, autorul prezintă cele mai evidente dovezi de ale identității naționale prin cultură, referindu-se la „mărturiile neclintite ale tipăriturilor românești” de la 1812 până la Marea Unire: „În zilele de amare prefaceri, când trupul vechii Moldove s-a rupt iarăși, e bine să privim la trecutul cultural al Basarabiei. Printre cele mai evidente dovezi de românitatea acestei provincii, stau mărturiile

neclintite ale tipăriturilor românești de la 1812 până la anul unirii. Statul, Biserica, Administrația, s-au adresat poporului moldovenesc în limba sa. Începând cu Bucoavna (1814), continuând cu Liturghia (1815), toate dispozițiile administrative și bisericești se tipăreau în limba moldovenească. Înființarea celei dintâi tipografii moldovenești se datorează Mitropolitului Gavriil Bănulescu, care tipărește Bucoavne, Liturghii, Minei de obște, Psaltire, Molebnice, Foi de proscomidii, etc. La S. Petersburg se tipărește Noul Testament (1817) și Biblia (1819). Foile volante cuprinzând Manifestele Țarului, Ucazuri, Așezământul Oblastei Basarabiei (1818), Așezământul pentru țărani, se tipăreau în aceeași tipografie exarhială” [10 p. 452].

Legăturile sincretice dintre religie și cultură în spațiul basarabean aflat sub ocupație țaristă sunt relevate în acest articol despre tipăriturile românești din Basarabia, autorul menționând două epoci: „*Epoca decăderii* tipăriturilor românești cuprinde perioada de timp de la 1870-1905, caracterizată prin închiderea tipografiei duhovnicești și prin spiritul autocrat al țarului Alexandru al III-lea, care prin ober-procurorul sinodal Pobedonostev se va impune în fața tipăriturilor românești. Totuși, nu va fi un an, în care să nu apară măcar o foaie românească. În acest timp vor avea povețe împotriva bolilor la oameni și vite, sfaturi agricole și viticole” (...) și „*Epoca renașterii tipăriturilor românești* începe cu anul 1905 își continuă până la anul unirii. În această perioadă apar ziare românești: *Basarabia*, *Glasul Basarabiei*, *Moldovanul*, *Cuvântul Moldovenesc*; revistele: *Luminătorul*, *Cuvântul Moldovenesc* și se întemeiază biblioteci pe lângă ziare” [10 p. 453].

Paul Mihailovici a contribuit, prin activitatea sa de-a lungul vieții, la promovarea unui imens material documentar referitor la istoria românilor de pretutindeni, de aceea și în materialul menționat acesta clasifică tipăriturile românești, le inventariază și, mai ales, ajunge la concluzia că prin ele s-a conservat limba românească și ideea de unitate și identitate națională: „După conținut, tipăriturile se împart în: 1) Cărți de cult bisericesc; 2) Literatură didactică; 3) Scrieri politice; 4) Manifeste și Ucazuri; 5) Dicționare; 6) File de metrice; 7) Cărți populare; 8) Scrieri juridice. Numărul total al tipăriturilor este cam de 2500 împreună cu foile volante (...). Prin faptul că aceste tipărituri erau cu conținut mai mult bisericesc, prin ele s-a păstrat graiul curat fără neologisme. Prin circulația lor între toate ramurile românești, s-a ajuns la ideea de unitate românească. Cât de dureros apare acum faptul că nu s-a colecționat în țară acest tezaur spiritual al românilor din Basarabia!” [10 p. 454].

Mai menționăm câteva titluri ale materialelor din revista *Însemnări ieșene* din acest număr singular, fără a mai intra în amănunte: Ilie Minea – 4 iulie 1940: *zi de doliu. A doua pierdere a Bucovinei și Basarabiei*, Nichita Smochină – *Basarabia – provincie istorică rusească?*, Emil Diaconescu – *Atitudinea Rusiei Țariste față de Moldova*, C.G. Bedreag – *Universitatea din Cernăuți (1875-1920; 1923-1940)*, Pan Halipa – *Iar vremuri de bejanie*, Aurel Moraru – *Și totuși, nu deznădăjduim!* și altele. Totuși, consemnăm două ultime articole ale acestui studiu de caz despre identitatea națională prin cultură și cu oameni de cultură.

Primul face un apel la istorie și conștiința națională – *Despre Basarabia* – și aparține unuia dintre reprezentanții de frunte ai generației Marii Uniri de la 1918 și președinte al primului Sfat al Țării – Parlamentul Basarabiei, Ion Inculeț (1884, Rezeni, județul Lăpușna, 1940): „În viața unui popor, ca și în viața unui om, se întâmplă bucurii și dureri, lovituri ale soartei și izbânzi ale luptei. Principalul este în succese să nu culci pe lauri, iar în nenorociri să nu-ți pierzi curajul și încrederea. Poporul român din Basarabia a avut și ei în decursul istoriei sale zile negre, care au durat peste un secol, și zile senine care au durat prea puțin. Zilele senine pentru moldovenii din Basarabia au însemnat și înseamnă a trăi în sânul Întregului Neam Românesc” [11 p. 441].

Al doilea material, aparținând lui G. Dimitriu și intitulat *Viața românească în Basarabia (1812-1918)*, este un articol științific bine documentat, cu numeroase note de subsol, din care redăm doar sfârșitul ca o concluzie parțială a studiului de caz: „Dacă trebuie îndreptate spre frații basarabeni, loviți pe neașteptate și pe nedrept, dezlipindu-se de la trupul țării un teritoriu, ce ne este scump și drag – să se știe că dreptul nostru numai prin românismul venit din adâncul vremurilor și

crescut în sufletul poporului, s-a statornicit. Și apoi, prin limbă, țărănimea basarabeană și-a păstrat bogăția sufletească precum și acea nemărginită voință, care i-au dat putere să reziste timp de două mii de ani” [12 p. 466].

În încheiere, subliniem faptul că acest număr al revistei a fost ilustrat cu numeroase imagini din Basarabia și nordul Bucovinei și, de asemenea, cu portrete ale unor personalități culturale născute pe pământul românesc dintre Prut și Nistru (Mitropolitul Iosif Naniescu, Bogdan Petriceicu Hașdeu, Alecu Russo, Constantin Stamati, Constantin Stere, preotul Alexei Mateevici, compozitorul Gavril Musicescu, între alții), toate acestea având rolul de a argumenta și sublinia identitatea națională prin cultura și civilizația românească.

Concluzii

Încă de la prima apariție din 1 ianuarie 1936, revista *Însemnări ieșene* (1936-1940) a reliefat orientarea „unei grupări de intelectuali” care și-a propus să continue tradiția cercurilor literare, culturale și științifice din Moldova, axându-se pe o serie de idei referitoare la „specificul național”, „limba populară”, „unificarea culturală”. Revista a polarizat în jurul ei, timp de aproape cinci ani, intelectualitatea din toată Moldova și a avut un intens program de popularizare a culturii românești prin organizarea unor conferințe itinerante la Iași, Tighina, Chișinău, Soroca și Bălți.

Benedict Anderson, în cuprinsul cărții sale *Imagined Communities [Comunități imaginate]*, afirma că limba joacă un rol-cheie în identitatea națională și naționalism, iar în articolele revistei *Însemnări ieșene* regăsim întocmai ideea de identitate și spiritualitate românească de-a lungul secolelor prin cultură, credință, limbă și datini. Prin realizarea studiului de caz al acestui număr memorabil din 1 septembrie 1940 al revistei, unic în istoria presei și culturii românești, putem afirma că edificarea, continuitatea și întărirea identității unei națiuni are loc nu numai prin procese politice și economice, ci și în contexte culturale și simbolice potențatoare.

Prin contribuția adusă la publicarea articolelor dedicate Basarabiei și Bucovinei, prestigioșii oameni de cultură ieșeni și basarabeni ocupă un loc de frunte în galeria personalităților neamului românesc care au luptat „cu condeiul” pentru dănuirea națiunii române. Revista *Însemnări ieșene* instituie un reper canonic în renașterea și dezvoltarea socială și culturală a Iașului din România interbelică, dar și o emblemă a identității naționale prin cultură și spiritualitate românească.

Referințe bibliografice

1. *Însemnări ieșene*. 1936, nr. 1.
2. ANDERSON, B. *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. London: Verso Books, 1983. ISBN 0860910598 (tr. n.).
3. ALBERT, P. *Istoria presei*. Iași: Institutul European, 2002. ISBN 973-611-130-X.
4. SADOVEANU, M. Frumoasa. In: *Însemnări ieșene*. 1940, 1 sept., anul V, vol. XV, nr. 9, pp. 392–394.
5. POPA, Gr.T. Toate trec în lumea asta: chiar și nenorocirile. In: *Însemnări ieșene*. 1940, 1 sept., anul V, vol. XV, nr. 9, pp. 407–409.
6. HOLBAN, T. Basarabia până la 1812. In: *Însemnări ieșene*. 1940, 1 sept., anul V, vol. XV, nr. 9, pp. 410–416.
7. ANASTASIU, I. În fața adevărului istoric. In: *Însemnări ieșene*. 1940, 1 sept., anul V, vol. XV, nr. 9, pp. 417–423.
8. IOV, D. Mărturii moldovenești la Nistru. In: *Însemnări ieșene*. 1940, 1 sept., anul V, vol. XV, nr. 9, pp. 424–426.
9. GHERASIM, D. La a doua răpire a Moldovei de Nord. In: *Însemnări ieșene*. 1940, 1 sept., anul V, vol. XV, nr. 9, pp. 427–440.
10. MIHAILOVICI, P. Tipăriturile românești în Basarabia. In: *Însemnări ieșene*. 1940, 1 sept., anul V, vol. XV, nr. 9, pp. 452–454.
11. INCULEȚ, I. Despre Basarabia. In: *Însemnări ieșene*. 1940, 1 sept., anul V, vol. XV, nr. 9, pp. 441–442.
12. DIMITRIU, G. Viața românească în Basarabia 1812-1918. In: *Însemnări ieșene*. 1940, 1 sept., anul V, vol. XV, nr. 9, pp. 455–466.